

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.22.02.11>

MAŁGORZATA KARKOCHA

UNIwersytet Łódzki / UNIVERSITY OF LODZ

 <https://orcid.org/0000-0002-7747-949X>

KAROLINA STANILEWICZ

AKADEMIA SZTUK PIĘKNYCH IM. WŁADYSŁAWA STRZEMIŃSKIEGO W ŁODZI /
STRZEMIŃSKI ACADEMY OF FINE ARTS IN LODZ

 <https://orcid.org/0000-0001-8395-7972>

Zabytkowe szaty liturgiczne z kościoła parafialnego w Rembieszycach – znaczenie i wartość artystyczna

ABSTRACT

Historic Liturgical Vestments from the Parish Church in Rembieszce – Artistic Meaning and Value

The collection of historic liturgical vestments in the church of Saints Peter and Paul in Rembieszce consists of 10 chasubles dating the 17th and 18th centuries, as well as 13 chasubles and five copes dating the 19th and the first half of the 20th century. These vestments represent all the prescribed liturgical colours. The oldest ones are considered the most valuable. Among them, two chasubles are embroidered, and one is made from a kontusz sash. The remaining garments were crafted from silk textiles of Italian and French origin, with one case being fabric woven in German manufactories. Most of these vestments are likely associated with the foundation of Franciszek Sariusz Wolski, who not only built the wooden parish church, but also ensured its appropriate decoration and generously adorned it around 1799. These vestments serve as valuable historical evidence, tangible proof of the interests, tastes, and financial capabilities of both the clergy and the secular founders. They illustrate the craftsmanship of artisans from the past and provide specific information about the cultural influences and contacts to which Polish culture was exposed.

Keywords: Rembieszce parish, liturgical vestments, vintage textiles, 17th–20th centuries

STRESZCZENIE

Zespół zabytkowych szat liturgicznych w kościele pw. Świętych Piotra i Pawła w Rembieszycach składa się 10 ornatów z XVII i XVIII w. oraz 13 ornatów i pięciu kap z XIX i pierwszej połowy XX w. Paramenty te reprezentują wszystkie przepisowe kolory liturgiczne. Za najcenniejsze uznać należy te najstarsze. Wśród nich wyróżniają się dwa ornaty haftowane i jeden z pasa kontuszowego. Pozostałe szaty uszyte zostały z tkanin jedwabnych pochodzenia włoskiego i francuskiego, w jednym przypadku jest to tkanina wiązana z manufakturami niemieckimi. Większość z nich zapewne należy łączyć z fundacją Franciszka Sariusza Wolskiego, który nie tylko wznosił drewnianą świątynię parafialną, lecz także zadbał o jej odpowiedni wystrój i hojnie ją uposażył około 1799 r. Paramenty te stanowią cenne świadectwo historyczne, materialny dowód zainteresowań, gustu i możliwości finansowych zarówno duchowieństwa, jak i świeckich fundatorów. Ilustrują kunszt dawnych rzemieślników, ale też dostarczają konkretnych informacji o kontaktach i wpływach, jakim ulegała kultura polska.

Słowa kluczowe: parafia Rembieszyce, szaty liturgiczne, zabytkowe tekstylia, XVII–XX wiek

Wiadomo nie od dziś, że wnętrza wiejskich kościółków i strychy probostw skrywają niekiedy wysokiej klasy zabytki malarstwa, rzeźby oraz rzemiosła artystycznego, w tym tkaniny i hafty. Przekonały się o tym w 1964 r. dwie pracownice Instytutu Historii Sztuki PAN, Izabella Galicka i Hanna Sygietyńska, które dokonując inwentaryzacji zabytków w Kosowie Lackim (woj. mazowieckie) natrafiły na nieznany (?) obraz pędzla El Greca pt. *Ekstaza św. Franciszka*¹, czy też przemyscy franciszkanie, którzy w trakcie prac remontowych prowadzonych na strychu klasztornym w 2011 r., odnaleźli pod podłogą trzy późnogotyckie, drewniane figury świętych i Maryi²; a całkiem

¹ W zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach. Na temat odkrycia tego zabytku i jego dziejów por. I. Galicka, H. Sygietyńska, *Nieznany obraz w Kosowie z serii franciszkańskiej El Greca*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1966, R. XXVIII, nr 3–4, s. 340–349; eorundem, *Przygoda z El Greco*, [w:] *Kosów Lacki. Studia i materiały z dziejów miejscowości*, red. A. Zióntek, t. VI, Siedlce 2011, s. 279–310; eorundem, *El Greco z Kosowa Lackiego*, Siedlce 2014, Biblioteka Nadbużańskiego Podlasia, t. IX; R. Mironczuk, *Arcydzieło El Greca „Ekstaza św. Franciszka”*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 2014, R. XI, nr 11, s. 153–168; idem, *O obrazie „Ekstaza św. Franciszka” El Greca*, [w:] *El Greco. „Ekstaza św. Franciszka” z Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach*, red. nauk. A. Rottermund, Warszawa 2014, s. 75–92.

² K. Skowron, *Odkrycie na strychu klasztornym w Przemysłu*, „Kurier Rzeszowski”, 29 VI 2021, <https://kurierzeszowski.pl/2021/06/29/w-przemyskim->

niedawno – w 2018 r. – parafianie w Śmiałowicach (woj. dolnośląskie), którzy podczas prac porządkowych na strychu plebanii natrafili na niecodzienne znalezisko: rękopisy, cenny zbiór ksiąg liturgicznych i teologicznych (najstarsze pochodzą z XVIII w.), przedwojenną kronikę parafialną, dokumenty oraz obrazy religijne i portrety³. Przykłady można tu mnożyć, a większość wśród nich stanowią zabytki rzemiosła artystycznego, przede wszystkim wyroby złotnicze i paramenty liturgiczne. Zazwyczaj odkrycia te nie są rangi obrazu El Greca, niemniej jednak zasługują na zainteresowanie specjalistów. Rzemiosło artystyczne wyróżniało się w Rzeczypospolitej bardzo wysokim poziomem, dziś już udokumentowanym artefaktami, nielicznymi w stosunku do dawnych bogatych zasobów, tym samym dziełami niezwykle cennymi. Do tego gatunku skarbów należy znaleziony na poddaszu plebanii w Rembieszycach (woj. świętokrzyskie) zespół szat liturgicznych, który dzięki uprzejmości miejscowego proboszcza, ks. Zbigniewa Bienia, możemy opisać i zaprezentować szerszemu gronu specjalistów oraz miłośników sztuki.

Rys historyczny

Rzymskokatolicka parafia pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Rembieszycach (woj. świętokrzyskie, powiat jędrzejowski) została erygowana w 1438 r. z inicjatywy Mikołaja Odrowąża (zm. 1496), miejscowego dziedzica i późniejszego opata jędrzejowskiego⁴, który najpewniej ufundował tu także pierwszy kościół parafialny. Oprócz Rembieszyc w skład nowo utworzonej parafii weszły również trzy inne osady stanowiące własność Odrowążów: Karsznice, Mieronice i Wola Tesserowa. Stan ten nie uległ zmianie do dziś.

klasztorze-franciszkańskim-odnaleziono-zabytkowe-rzeźby-poznogotyckie/ (dostęp: 15 VIII 2023).

³ *Skarby ukryte na strychu plebanii. Remont w Śmiałowicach przynosi niespodzianki*, 6 VIII 2018, <https://swidnica24.pl/2018/08/skarby-ukryte-na-strychu-plebanii-remont-w-smialowicach-przynosi-niespodzianki/>; *Parafialne skarby ukryte pod grubą warstwą kurzu. „Jesteśmy na początku poszukiwań”*, 10 VIII 2018, <https://tvn24.pl/wroclaw/smialowice-odkrycie-na-strychu-plebanii-ra860129-2334119> (dostęp: 15 VIII 2023).

⁴ Po raz pierwszy jako opat jędrzejowski Mikołaj Odrowąż został odnotowany w źródłach 2 VI 1448 r. Funkcję tę miał sprawować przez 50 lat, aż do swej śmierci 7 III 1496 r. Por. W. Bukowski, *Katalog opatów jędrzejowskich*, [w:] *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. D. Olszewski, Kielce 1990, s. 194.

O najstarszym kościele parafialnym w Rembieszycach nie da się powiedzieć zbyt wiele z powodu ubóstwa dokumentacji źródłowej. Z nielicznych i drobnych wzmianek wynika, że była to budowla drewniana, orientowana, kryta dwuspadowym dachem pobitym gontem. W roku 1521 znajdowała się w złym stanie technicznym: drewno było uszkodzone, a dach przeciekał („ligna defectuosa, in tecto stillicidia ex defectu reformationis”)⁵. Mimo doraźnych reperacji jej stan systematycznie się pogarszał. Potrzebę wystawienia nowego kościoła dostrzegł arcybiskup gnieźnieński Michał Stefan Radziejowski (1645–1705), który 10 kwietnia 1690 r. upominał miejscowego plebana, aby odebrał zaległe dziesięciny z Rembieszyc oraz Mieronic i przeznaczył je na budowę świątyni⁶.

Nowy kościół parafialny, również drewniany, został wzniesiony w 1751 r. z inicjatywy i sumptem ks. Ludwika Sakiewicza, właściciela pobliskiej Woli Tesserowej i byłego plebana rembieszyckiego⁷. Strawił go jednak pożar, który wybuchł w bliżej nieznanych okolicznościach między 1791 a 1795 r. Architektura i stan świątyni przedstawia wizytacja z 1790 r.⁸ Był to budynek drewniany, jednonawowy, kryty wysokim gontowym dachem. Na jego szczycie znajdowała się niewielka wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona krzyżem. Po stronie północnej prezbiterium dobudowana była zakrystia, a po przeciwnej skarbczyk. Do wnętrza prowadziły dwie kruchty: kwadratowa od zachodu, nad którą mieściły się dwa chóry, i mniejsza od południa. Posadzka w prezbiterium była z „ciosowego kamienia”, w nawie z tarcic i dylów. Wystrój kościoła był dość

⁵ Capitulum Praelatorum et Canonicorum Almae Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis, Archiwum Diecezjalne w Kielcach [dalej: ADK], Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899 [dalej: Zbiór dokumentów 1613–1899], sygn. II PR-IV/1, k. 4v. Por. J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskim*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000), s. 334.

⁶ [Ks. S. Kamiński], Kościół parafialny we wsi Rembieszycach, [bez daty], ADK, Zbiór dokumentów 1613–1899, sygn. II PR-IV/1, k. 165v; J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 334; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce 1438–2012. Studium z dziejów społeczności lokalnej*, Łódź 2013, s. 42.

⁷ Ludwik Sakiewicz – wzmiankowany w źródłach także jako Sakowicz, Saksiewicz – był proboszczem parafii Rembieszyce w latach 1738–1747. Po nim beneficjum tym zarządzał Wawrzyniec Wojciech Kaleciński. Por. M. Karkocha, *op. cit.*, s. 33 (tabela 1); J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 338.

⁸ Opis kościoła Rębieskiego w roku 1790. Dnia 27 września, ADK, Zbiór dokumentów 1613–1899, k. 71–72v. Edycja źródłowa w: M. Karkocha, *Opis świątyni parafialnej w Rembieszycach z 1790 roku*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne” 2018, t. XIX, s. 143–149.

skromny, składał się z czterech ołtarzy, ambony oraz organów. W ołtarzu głównym widniał łaskami słynący obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, a w jednym z bocznych – rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego⁹. Świątynia była dobrze wyposażona w naczynia i szaty liturgiczne, niektóre wymagały jednak naprawy¹⁰.

Fundatorem trzeciego, istniejącego do dziś, drewnianego kościoła parafialnego w Rembieszycach był Franciszek Sariusz Wolski h. Jelita (ok. 1759–1838), podwojewodzi checiński, kolator i tamtejszy dziedzic¹¹. Konsekwował go w roku 1799 opat jędrzejowski Sebastian Baranowski *vel* Barański¹², z upoważnienia biskupa krakowskiego Feliksa Turskiego (1729–1800). Ma on jedną nawę na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu i węższe prezbiterium, równe jej wysokością, płytkie, prostokątne, zamknięte trójbocznie. Od północy do prezbiterium przylega kwadratowa zakrystia, a od południa do nawy taka sama kruchta. Druga kruchta, prostokątna, usytuowana jest od zachodu. Pierwotnie była mniejsza i pełniła funkcję dzwonnicy. Podczas gruntownej restauracji świątyni

⁹ Oba te zabytki, uratowane z płonącego kościoła, zachowały się do dziś. Więcej na ich temat por. M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 43–46.

¹⁰ [Ks. S. Kamiński], *Kościół parafialny...*, k. 165v–166v; M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 47–51; J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 334; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006 (seria: Dzieje i zabytki małych ojczyzn, red. R. Mirowski), s. 207 (tam błędne stwierdzenie, jakoby do pożaru drugiego kościoła doszło w 1779 r.).

¹¹ Na temat samego fundatora wiadomo niewiele. Urodził się około 1759 r. jako syn Stanisława, podwojewodzkiego checińskiego, właściciela Czerwonej Woli i Zaslawic. O jego matce nie mamy żadnych informacji. Miał brata Adama i siostrę Barbarę 1° v. Lubańską, 2° v. Łempicką. Jako podwojewodzi checiński wzmiankowany jest w źródłach z 1794 r., natomiast w dokumentach z lat dwudziestych XIX w. występuje jako sędzia pokoju powiatu kieleckiego. Oprócz Rembieszyc był też posiadaczem Woli Tesserowej i Węgleszyna (obie te miejscowości w pow. jędrzejowskim), jak również dóbr Gałkowie na Śląsku. Te ostatnie, jak się wydaje, wniosła mu w posagu nieznaną z imienia żona, córka Andrzeja Gorny Wysockiego (zm. 1801) i Zofii z Szczepkowskich (zm. 1808). Jak wynika z inskrypcji nagrobnej, zmarł 1 IX 1838 r. w wieku 79 lat. Pochowano go na cmentarzu przykościelnym w Rembieszycach. „Wdzięczna familia” wystawiła mu prosty w formie pomnik z marmuru, zachowany do dnia dzisiejszego. Po jego śmierci majątek Rembieszyce dziedziczyli w połowie synowie brata Adama (Karol, Jacek, Kajetan, Maksymilian i Ludwik Wolscy), w połowie zaś sukcesorzy siostry Barbary. Wynika z tego, że albo Franciszek nie doczekał się własnego potomstwa, albo zmarło ono przedwcześnie za jego życia. Por. M. Karkocha, *Kościół parafialny w Rembieszycach jako przykład fundacji szlacheckiej*, [w:] *Sztuka w Świętokrzyskiem. Studia z historii kultury i sztuki w XIX i XX wieku*, red. J. Drażyk, P. Rosiński, H. Suchojad, Kielce 2019, s. 13–14 (tam dalsza literatura i źródła).

¹² W. Bukowski, *op. cit.*, s. [204].

w 1867 r. została przebudowana i otwarta do wnętrza – odtąd stała się przedłużeniem korpusu nawowego. Już w czasach współczesnych do kościoła dostawiono od zachodu jeszcze jedną kruchtę, by pomieścić rosnącą liczbę wiernych¹³.

Wyposażenie i wystrój świątyni są XIX-wieczne i współczesne, z elementami starszymi, jak paramenty liturgiczne, obrazy i rzeźby, pochodzącymi z pierwszego kościoła. Składają się na nie trzy drewniane ołtarze, ambona, chrzcielnica, chór organowy, konfesonaj i ławki. Całość utrzymana jest w stylu barokowym. Warto nadmienić, że obrazy ołtarzowe, plafony w prezbiterium i w nawie oraz malowidła ściennie o motywach roślinnych wykonał znany artysta krakowski – Michał Stachowicz (1768–1825)¹⁴. Niestety, te ostatnie uległy zniszczeniu jeszcze w XIX w., podobnie jak plafon w nawie. Pod koniec tego lub na początku następnego stulecia w miejsce dawnego plafonu nieznanemu artyście wykonał bezpośrednio na stropie kompozycję *Przemienienie Pańskie*, wzorowaną na płótnie Rafaela Santiago, a nieco później (w latach dwudziestych) ściany i sufity zostały ozdobione polichromią o motywach figuralnych, roślinno-geometrycznych i zoomorficznych, malowaną kredowo na deskach¹⁵.

Wielkość i stan zachowania zasobu

Zespół zabytkowych szat liturgicznych w Rembieszycach (il. 1) składa się z 10 ornatów, które uszyte zostały z tkanin jedwabnych i ozdobione haftami z XVII i XVIII w., oraz 13 ornatów i pięciu

¹³ [Ks. S. Kamiński], Kościół parafialny..., k. 172; J. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 334–335; C. Hadamik, D. Kalina, E. Traczyński, *op. cit.*, s. 207–208; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (Województwo kieleckie), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (Powiat jędrzejowski), oprac. T. Przytkowski, Warszawa 1957, s. 33; A. Adamczyk, T. Wróbel, *Kościoty drewniane w województwie świętokrzyskim / Wooden Churches in the Świętokrzyskie Province*, Kielce 2010, s. 68; a zwłaszcza M. Karkocha, *Parafia Rembieszyce...*, s. 175–180.

¹⁴ D. Radwan, *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLI, Warszawa-Kraków 2002, s. 327–331.

¹⁵ Szczegółowo na temat prac Stachowicza wykonanych dla parafii Rembieszyce por. Z. Anusik, M. Karkocha, *Obrazy Michała Stachowicza w kościele parafialnym w Rembieszycach*, [w:] *Acta Artis. Studia ofiarowane Profesor Wandzie Nowakowskiej*, red. A. Pawłowska, E. Jedlińska, K. Stefański, Łódź 2016, s. 195–211; M. Karkocha, *Obraz „Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny” w kościele parafialnym w Rembieszycach. Dzieje jednego zabytku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 2, s. 273–283 (= *The painting „Assumption of the Blessed Virgin Mary” in the parish church in Rembieszyce. The history of one artefact*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 3, s. 271–281).

kap (pluwiałów) z XIX i pierwszej połowy XX w. Do części ornatów zachowały się stuły. Paramenty te reprezentują wszystkie przepiśowe kolory liturgiczne. W wymienionej liczbie 28 szat liturgicznych znalazło się: sześć ornatów białych, pięć ornatów zielonych, pięć ornatów czerwonych, cztery ornaty fioletowe, dwa ornaty czarne, jeden ornat niebieski oraz po jednej kapie w kolorach białym, czerwonym i czarnym, wreszcie dwie kapy fioletowe. Stan zachowania tych paramentów jest zróżnicowany i wynika z nienajlepszych warunków przechowywania oraz całkowitego braku konserwacji. Pilnej interwencji konserwatorskiej wymagają szaty najstarsze, które przedstawiają w tym zespole największą wartość.

Charakterystyka zespołu

Najstarsze, a tym samym najcenniejsze, paramenty zachowane w kościele w Rembieszycach to 10 ornatów pochodzących z XVII i XVIII w. Wśród nich wyróżniają się poziomem wykonania dwa hafty.

Pierwszy z nich przetrwał w kolumnach ornatu białego uszytego z tkaniny i galonów osiemnastowiecznych (il. 2) w 1895 r., na zlecenie ks. Edwarda Gackiego, o czym informuje inskrypcja na podszewce (z tego czasu pochodzi podszewka). Zachował się w bardzo złym stanie utrudniającym jego analizę i bliższe określenie czasu oraz miejsca powstania. Jego oryginalny charakter w pełni przedstawia tylna kolumna ornatu (w przedniej haft przeniesiony został na wtórny biały adamaszek) – na srebrnolitą tkaninę naniesiona została dekoracja częściowo aplikowana za pomocą kolorowych jedwabi, częściowo wyhaftowana bezpośrednio ścięciem kładzionym nićmi złotymi. Składają się na nią skomponowane w układzie kandelabrowym owalne medaliony ujęte po bokach wyrastającymi z ich dolnej części lancetowatymi liśćmi. Medalion umieszczony pośrodku kolumny ujęty został dwoma krzaczkami kwiatowymi, podobne ukośnie wyrastają z medalionu wieńczącego całą tę dekorację. Charakteryzuje się ona daleko posuniętą stylizacją motywów roślinnych – zarówno liści, jak i krzaczków oraz gałązek kwiatowych wpisanych w medaliony. Stylizacja ta budzi wyraźne skojarzenia z motywami występującymi na tkaninach i haftach tureckich. Zna ją również z wyrobów włoskich i była konsekwencją znaczącej wzajemnej wymiany wpływów pomiędzy Italią i Bliskim Wschodem. Znalazła nadto silne odzwierciedlenie w haftach wyrabianych

w Polsce¹⁶. I ten wyrób, biorąc pod uwagę jego wysoki poziom wykonania, wiązać można z polskimi warsztatami hafciarskimi XVII w. Użycie techniki kolorowej aplikacji jedwabiami przemawiałoby za późniejszym raczej niż wcześniejszym datowaniem tej dekoracji, na drugą połowę XVII w.

Młodszy, stylistycznie bardziej zaawansowany, zdecydowanie już barokowy, jest drugi rembieszycki zabytek – ornat biały w całości pokryty dekoracją hafciarską (il. 3). W pełni oryginalny charakter zachował haft kolumn wykonany bezpośrednio na kanwie ścięciem kładzionym nicią srebrną, która stanowi tło dla haftowanych ścięciem satynowym cieniowanym kolorowych bukietów kwiatowych przewiązanych wstążką. Bukiety ułożone w układzie kandelabrowym – dwa w kolumnie przodu, trzy tyłu – składają się na przemian z dużych pąków piwonii i irysów ujętych mniejszymi tulipanami oraz kwiatami wielopłatkowymi. W otoku szyi ornatu występują małe pojedyncze gałązki tulipanków i kwiatków wielopłatkowych. Haft boków został nieco zniekształcony przez przeniesienie go częściowo na nowe podłoże i wtórne grube okonturowanie. Ma formę falistej, esowato wygiętej ulistnionej wici, której zakola wypełniają duże paki irysów i tulipanów, z wici wyrastają również mniejsze kwiaty wielopłatkowe – tulipany, narcyzy i fiołki. Haft ten, podobnie jak haft motywów roślinno-kwiatowych w kolumnach, zrealizowany został na bardzo wysokim poziomie, odpowiadającym najlepszym tego typu wyrobom wytwarzanym w warsztatach klasztornych i cechowych. Znajdziemy dla niego wiele analogii wśród zabytków hafciarstwa z końca XVII i pierwszej połowy XVIII w., i taką datację oraz rodzimą proveniencję bez wahania można mu przypisać¹⁷. Ornat został „odnowiony” w 1934 r. przez ks. Adama

¹⁶ Za przykład mogą posłużyć: dalmatyka biała ufundowana przez kanonika krakowskiego i scholastyka kujawskiego Łukasza Dąmbskiego do katedry wrocławskiej, wyhaftowana w Polsce około połowy XVII w., na pewno przed 1665 r. (por. *Skarby diecezji wrocławskiej*, katalog wystawy, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Wrocławku, VI 1991, Wrocław 1991, s. 141, poz. kat. 34, il. 106), i ornat czerwony z włoskiego brokatu, zdobiony haftem zapewne w Polsce w drugiej połowie XVII w., przechowywany w skarbcu kolegiaty kaliskiej (por. E. Andrzejewska, *Nieznane skarby kolegiaty kaliskiej*, [w:] *Kolegiata kaliska na przestrzeni wieków 1303–2003. Materiały z konferencji naukowej odbytej w Sanktuarium Świętego Józefa w Kaliszu z okazji Jubileuszu 700-lecia Parafii Kolegiackiej w Kaliszu, 6 listopada 2003*, red. G. Kucharski, ks. J. Plota, Sanktuarium Świętego Józefa, Kalisz 2004, s. 291, il. 3).

¹⁷ Bardzo zbliżoną dekorację ma ornat znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie pod nr inw. MNK XIX-377, por. <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/272603> (dostęp: 20 VIII 2023).

Stalę, o czym powiadamia napis na jego podszewce. Renowacja polegała na wymianie tkaniny podkładu haftu kolumn tyłu ornatu, wszyciu nowej podszewki i obszyciu całości nowymi złotymi galonami.

Obok haftów rembieszycka świątynia kryje dość liczne przykłady cennych wyrobów jedwabniczych. Jedna zaledwie tkanina pochodzi z XVII w. i dokumentuje dominację włoskiego gustu w europejskiej produkcji tekstylnej, trwającą do trzeciej ćwierci XVII w. Użyty do uszycia ornatu czerwonego (il. 4) jedwab, bogato broszowany złotą nicią we wzór oparty na falistej wici ukwieconej stylizowanymi pąkami kwiatów i lansowany w tle złotą lamelką, jest doskonałym przykładem pojawiających się w latach 1640–1655 we włoskim tkactwie barokowym wzorów z ciągłych wici falistych¹⁸. Zachowane zabytki dowodzą, że ten typ wzoru spotykany był w Italii jeszcze do końca lat sześćdziesiątych XVII w.¹⁹ Wybitna badaczka krakowska Maria Taszycka udowodniła, że tego rodzaju tkaniny cieszyły się wielką popularnością, zwłaszcza w Rzeczypospolitej. Do dziś jeszcze znajdujemy na to dowody, przede wszystkim w skarbcach katedralnych i kolegiackich oraz świątyniach należących do zgromadzeń zakonnych. Paramenty z tego gatunku tkanin w mniejszych kościołach parafialnych występują rzadko, dlatego należy podkreślić dużą wartość opisywanego zabytku. Włoska materia jest częścią składową ornatu, który najwcześniej pod koniec XVIII w. lub już raczej w XIX w. (wskazuje na to nowsza podszewka) został przekształcony z wykorzystaniem tkanin osiemnastowiecznych – pasa kontuszowego i srebrnej koronki klockowej.

Reprezentatywny zespół stanowią w Rembieszycach jedwabie wzorzyste z XVIII w., dobrze bowiem ilustrują następujące po sobie przemiany ornamentyki tekstylnej. Pierwszy styl, zwany *bizarre*, rozwijający się w ornamentyce europejskich tkanin jedwabnych

¹⁸ M. Taszycka, *Włoskie jedwabne tkaniny odzieżowe w Polsce w pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław 1971, s. 68–69, fig. 36–38.

¹⁹ B. Markowsky, *Europäische Seidengewebe des 13.–18. Jahrhunderts*, Kunstgewerbemuseum der Stadt Köln, Köln 1976, s. 253–258; K. Stanilewicz, *Szaty liturgiczne – zasoby, stan zachowania, konserwacja*, [w:] *Konferencja Krajowa „Potrzeby Konserwatorskie Obiektów Sakralnych na przykładzie makroregionu łódzkiego – stan, zagrożenia i możliwości przeciwdziałania”*, Łódź, 9–10 grudnia 2005 r., red. J. Perkowski, B. Więcek, Konstantynów Łódzki 2005, s. 54–55; e a d e m, *Inwentaryzacja zabytkowych paramentów na przykładzie zbiorów skarba bazyliki katedralnej (dawnej kolegiaty) w Łowiczu*, [w:] *Tekstylija w zbiorach sakralnych. Inwentaryzacja – konserwacja – przechowywanie*, red. H. Hryszko, A. Kwaśnik-Gliwińska, M. Stachurska, Warszawa 2013, s. 76–77, 342–344, il. 1–10.

od około 1690 do 1720 r., najpierw w Italii, ale przede wszystkim we Francji²⁰, prezentują trzy tkaniny wykorzystane do uszycia ornatu białego (il. 5). Z lat 1711–1720 pochodzi niebieski lam-pas znajdujący się w dolnej części boków ornatu, o białym wzorze z cynobrowymi akcentami utworzonym z niewielkich w skali, zróżnicowanych gatunkowo pierzastych bukietów kwiatowych z dyniowatymi owocami oraz wolutowo zakończonych ceowników. Należy do grupy wzorów przez niemieckich badaczy określanych jako wzory z „pół naturalistycznych” kwiatów łączonych z rocaillami i powstał we Francji²¹. W górne części boków ornatu wszyty został błękitny adamaszek, który zachował się w tak niedużych fragmentach, że niewiele można powiedzieć o jego deseniu, poza tym, że jest charakterystyczny dla lyońskiej produkcji manufakturowej lat 1700–1705. Z kolei kremowy adamaszek kolumn, broszowany złotą nicią, zdradza charakterystyczne dla nurtu *bizarre* silne wpływy dalekowschodnie. Jego wzór zbudowany jest z występujących naprzemiennie na wpół abstrakcyjnych motywów roślinnych – symetrycznej w formie palmety o zarysach odwzorowujących kształt chińskiej chmurki i asymetrycznego trójdzielnego motywu przypominającego liść lub chińską chmurkę w kształcie skrzydeł. Jest tak oryginalny, że trudno znaleźć dla niego bezpośrednią analogię. Symetryczna kompozycja wzoru tego adamaszku oraz zaakcentowanie motywów broszowaniem przypomina jeszcze wcześniejsze tzw. wzory symetryczne z lat 1650–1700, produkowane w Italii i we Francji, w których motywy roślinne ulegały bardzo silnej odrealniającej stylizacji²². Wszystkie trzy tkaniny najprawdopodobniej wtórnie użyto do uszycia ornatu w 1876 r., obszywając go lnianymi galonami o geometrycznym deseniu. Jak informuje inskrypcja na podszewce z niebieskiego płótna lnianego, stało się to za sprawą bliżej nieznanego duchownego, kryjącego się pod inicjałami G.G.

²⁰ W najbardziej rozwiniętej i zróżnicowanej formie rozwijał się *bizarre* we Francji, chociaż jego oryginalne przejawy odnajdziemy także w Italii, Holandii i Anglii. Więcej na ten temat por. P. Thornton, *Baroque and Rococo Silks*, London 1962, s. 95–101; M. Taszycka, *Pochodzenie tkanin typu „bizarre” w świetle analizy niektórych motywów dekoracyjnych*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1968, t. IX, s. 149–161, il. 108–112; H.Ch. Ackermann, V. Otavská, *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts*, Bd. I (*Bizarre Seiden*), Riggisberg 2000, Die Textilsammlung der Abegg-Stiftung, Bd. II, s. 10.

²¹ Analogiczną tkaninę opisują H.Ch. Ackermann, V. Otavská, *op. cit.*, s. 303, poz. kat. 165.

²² B. Markowsky, *op. cit.*, s. 263, poz. kat. 403.

Jako legat tego samego duchownego dla kościoła w Rembieszycach z 1876 r., określone zostały w taki sam sposób (inskrypcjami zamieszczonymi na podszewkach), dwa inne jeszcze ornaty. Uszyto je z wzorzystych jedwabi o deseniach reprezentujących kolejne fazy stylowe w ornamentyce tekstylnej, które były konsekwencjami pionierskich projektów realizowanych w manufakturach lyońskich. Znamienne, że oba ornaty wykonano z tkanin jednego gatunku o bardzo modnych wzorach, stosowanych wówczas w pierwszej kolejności na suknie kobiece²³. Opisy na podszewkach oraz czas powstania galonów i podszewek pozwalają przypuszczać, że paramenty te mogły być uszyte w XIX w., zaprzecza jednak temu zróżnicowany kształt obu szat. Gdyby sporządzono je w jednym czasie, w ramach jednego zamówienia, zapewne otrzymałyby zbliżoną formę. W 1876 r. zostały jedynie „naprawione”, a więc uzupełnione o nowe podszewki i obszycie lub, co może nawet bardziej prawdopodobne, przekazane z innej, zasobniejszej świątyni do zakrystii kościoła w Rembieszycach.

Pierwszy ornat (il. 6) powstał z jedwabiu wzorzystego z dominantą zieleni o ornamentyce wpisującej się w tzw. nurt naturalizmu, który rozwijał się we francuskim jedwabnictwie od początku lat trzydziestych po lata czterdzieste XVIII stulecia²⁴. Deseń tej tkaniny, o wysokim raporcie, tworzą wielkie kępy zielonych liści z owocami i kwiatami utrzymanymi w kilku odcieniach czerwieni rozjaśnianej akcentami bieli. Efekt cieniowania, nadający motywom trójwymiarowość, tworzą drobne geometryczne ażury uzyskane w technikach tkackich, przez użycie różnych splotów. Porównanie tej tkaniny do analogicznych wyrobów zachowanych w zbiorach niemieckich pozwala doprecyzować datację na lata 1735–1740 i określić jej francuskie pochodzenie²⁵.

²³ Paramenty często szyte były w XVIII w. z oddanych wcześniej na ten cel kobiecych sukien, praktyka ta potwierdzona została źródłowo. Por. E. Andrzejewska, *Skarby z dawnej zakrystii. Zabytkowe szaty liturgiczne z Sanktuarium św. Józefa w Kaliszu*, katalog wystawy, Muzeum Okręgowe w Kaliszu, 5 października – 20 grudnia 2018, Kalisz 2018, s. 48; K. Stanilewicz, *Szaty liturgiczne w sanktuarium św. Antoniego z Padwy*, [w:] *Miejsce, które ratuje. Prostota franciszkańska i rokokowa ekspresja w założeniu pielgrzymkowym w Ratowie nad Wkrą*, red. M. Wardzyński, Warszawa 2020, s. 177.

²⁴ A. Jolly, V. Otavská, *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts*, Bd. II (*Naturalismus*), Riggisberg 2002, Die Textilsammlung der Abegg-Stiftung, Bd. III, s. 26.

²⁵ B. Markowsky, *op. cit.*, s. 320, poz. kat. 552.

Seledynowa tafta broszowana kolorowymi jedwabiami w odcieniach pastelowych, z której uszyty został drugi ornat, reprezentuje wzór kwiatowy o mniejszym raporcie, utworzony z bukietów umieszczonych na tle biegnących pionowo falistych wstęg (il. 7). Tego rodzaju tkaniny należą do najlepiej zachowanych i najczęściej spotykanych w paramentach kościelnych. Charakterystyczne były dla europejskiej produkcji włókienniczej lat 1745/1750–1785²⁶. Rembieszycka tafta broszowana z efektem *pékin* (tkanina z pasami równoległymi do osnowy), wykonanym splotem *cannelé simpleté* (splot z prążkami wzdłuż wątku), ze względu na wysoką jakość wykonania może być uznana za wyrób francuski. Obecność we wzorze dość dużych kolorowych bukietów, a także subtelne jeszcze zaznaczenie podziałów pionowych pozwala datować ją na początek lat siedemdziesiątych XVIII w. lub nawet trochę wcześniej²⁷.

Do tej samej grupy wyrobów należy francuska tkanina boków wyżej już opisanego ornatu z haftowanymi kolumnami (il. 2). Reprezentuje wczesny przykład zastosowania tej stylistyki, powstała zapewne nie później niż w latach 1750–1760²⁸. Odwołuje się jeszcze do charakterystycznego dla poprzedniego okresu sposobu wypełniania całej powierzchni tła tkaniny fakturalnym deseniem, w tym przypadku uzyskanym białymi nićmi jedwabnymi związanymi splotem *canteillé* (splot dający efekt małych prostokątów przesuniętych względem siebie). Broszowany kolorowo na takim tle wzór kwiatowy, w postaci dużych asymetrycznych gałązek różanych umieszczonych w zakolach pionowo i faliście biegnących wstęg, jest już wyraźnym przejawem nowych tendencji w ornamentyce tekstylnej.

Z tego samego okresu, dokładnie z lat 1760–1770, pochodzi inna nieco w charakterze tkanina ornatu fioletowego (il. 8). Łączy ją z opisanymi wzorami tkanin – seledynowej (il. 7) i białej (il. 2) –

²⁶ *Ibidem*, s. 327–346.

²⁷ Z tkaniny francuskiej o zbliżonym wzorze i technice wykonania uszyta została kapa biała przechowywana w zbiorach skarbcza bazyliki katedralnej w Łowiczu. Por. K. Stanilewicz, *Technika wykonania i ornamentyka XVII- i XVIII-wiecznych tkanin europejskich na przykładzie zespołu szat liturgicznych dawnej kolegiaty w Łowiczu*, [w:] *O rzeczach pięknych. Rzemiosło artystyczne na przestrzeni wieków*, red. A. Bender, M. Wrześniak, Lublin 2015, Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego, t. CLXXX, s. 260, il. 8.

²⁸ Analogię dla niej stanowi francuski projekt na tkaninę jedwabną z około 1754 r., zachowany w Musée des Arts Décoratifs w Paryżu. Por. P. Thornton, *op. cit.*, poz. kat. 94B.

zastosowanie falistej wici, której towarzyszą bukiety kwiatowe. Różnią się one natomiast kolorystyką i potraktowaniem motywów ornamentalnych. Utrzymany w jednym kolorze deseń o rachitycznych zarysach odcina się od lansowanego srebrną nicią tła tylko dzięki zróżnicowaniu splotów. Wysoka jakość tego adamaszku pozwala przyjąć, że powstał w manufakturach francuskich. Trudno znaleźć dla niego bezpośrednie analogie.

Z kolei z manufakturami niemieckimi udało się pewnie powiązać jedwabną tkaninę boków ornatu zielonego obszytego srebrnymi koronkami klockowymi (il. 9). Aksamitną kolumnę ujmują pionowe pasy zielonego lampasu z motywem białych, ozdobionych romboidalną kratką wazonów z drobnymi różowymi kwiatami. Niemal identyczna tkanina zachowana w zbiorach Kunstgewerbemuseum w Dreźnie datowana jest na koniec XVIII w.²⁹

Również w XVIII w. powstał ornat niebieski (il. 10). O jego kolorystyce decyduje piękna, intensywnie niebieska jedwabna tafta, obszyta jedynie złotymi koronkami klockowymi, które wyznaczają także podziały szaty. Ta barwa należy do rzadziej używanych w liturgii Kościoła katolickiego. Podobne tkaniny zyskały dużą popularność we wnętrzach i ubiorach okresu klasycyzmu i empiru; utrzymały ją długo jeszcze w XIX w.

Nie zabrakło w Rembieszycach dość licznie spotykanych w zbiorach sakralnych szat liturgicznych z polskich pasów kontuszowych. Przekazywane były przez szlachtę do kościołów w końcu XVIII i w XIX stuleciu w celu podtrzymania uczuć patriotycznych, jako szczególne symbole dawnej świetności Rzeczypospolitej³⁰. W Rembieszycach w kolumnach dwóch paramentów – wyżej opisanego ornatu czerwonego z tkaniny włoskiej (il. 4) oraz ornatu z ciemnoczerwonego aksamitu (il. 11) – znalazły się fragmenty tego samego pasa kontuszowego utkanego w technice *taqueté faconné* z nici jedwabnych i metalowych w wytwórni w Słucku. Wkomponowane zostały w te liturgiczne szaty najwcześniej pod koniec XVIII lub, co bardziej prawdopodobne, już w wieku XIX – świadczą o tym nowsze

²⁹ *Königliches Kunstgewerbe-Museum zu Dresden. Stoffmuster des XVI.–XVIII. Jahrhunderts*, Hrsg. von E. Kumsch, Serie III, Dresden 1891, tabl. 146.

³⁰ Więcej na ten temat por. A. Bender, *Szaty liturgiczne z polskich pasów kontuszowych i z tkanin naśladowujących pasy kontuszowe. Stan i perspektywy badań*, [w:] *Architektura znaczeń: studia ofiarowane prof. Zbigniewowi Bani w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy dydaktycznej*, red. A.S. Czyż, J. Nowiński, M. Wiraszka, Warszawa 2011, s. 454–463; K. Stanilewicz, *Szaty liturgiczne w sanktuarium...*, s. 184.

podszewki w obu przypadkach, a tkanina boków i galony obszycia w przypadku drugiego ornatu. O słuckim pochodzeniu pasa przesądza wytkana na nim sygnatura „SŁUCK” – widoczna w narożnikach jednej z głów wszytej w kolumnę przodu ornatu aksamitnego. Świadczy o nim jednak także rzadko spotykana wśród pasów słuckich i nie występująca poza tą wytwórnią dekoracja głów – „po dwa motywy wpisane jakby w prostokąt, każdy motyw złożony z dwóch wyrastających z kopczyków uciętych pni, z których z kolei wyrastają ukwiecone gałęzie; najdłuższe z nich są trzykrotnie ze sobą splecione, a ich przeplecenia wyznaczają oś symetrii”³¹. Ten oryginalny i określony przez znawców jako bardziej rozwinięty wzór znalazł się na dwóch pasach słuckich – jeden przechowywany jest w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie (należy do kolekcji Potockich w Krzeszowicach), drugi pochodzi ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie. Na podstawie tej samej sygnatury, która widnieje na ornacie w Rembieszycach, pasy te datowane zostały na lata 1767–1780, kiedy to manufaktura w Słucku należała do Karola Stanisława Radziwiłła i była prowadzona lub dzierżawiona przez Ormianina Jana Madżarskiego³².

Zakrystia kościoła pw. Świętych Piotra i Pawła w Rembieszycach była dobrze zaopatrzona w niezbędne paramenty liturgiczne i konsekwentnie zespół ten powiększono w XIX i XX w. Pochodzące z tego czasu szaty liturgiczne nie przedstawiają wyjątkowej wartości, niemniej pewna część z nich ma status zabytku i tym samym zasługuje na uwagę badaczy oraz starania o ich ochronę³³. Uszyte z tkanin o ornamentyce i sposobie wykonania charakterystycznych dla swoich czasów, ilustrują upodobania i ujawniają różnorodność w zakresie rozwiązań technicznych i ornamentalnych występujących w rzemiośle artystycznym oraz fabrycznej produkcji tekstylnej. Stanowią zarazem świadectwo historii i przemian, jakie następowały w uprawie liturgii. Wpisują się w ogólnoeuropejski nurt odrodzenia sztuki sakralnej i zreformowania paramentyki.

³¹ J. Chruszczyńska, *Pasy kontuszowe z polskich manufaktur i pracowni w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1995, s. 82, poz. kat. 32, il. barwna IV.

³² *Ibidem*, s. 82, poz. kat. 32 i s. 280–281, poz. kat. 59. Por. T. Mańkowski, *Pasy polskie*, „Prace Komisji Historii Sztuki PAU” 1937–1938, t. VII, s. 137, il. 17.

³³ Por. K. Stanilewicz, *Wartość artystyczna szat liturgicznych 2. połowy XIX i początku XX wieku – zarys problematyki*, [w:] *Inspiracje, metamorfozy, refleksje. Sztuka w Łodzi (7)*, red. K. Stanilewicz, Ł.M. Sadowski, A. Sumorok, Łódź 2017, s. 171–180.

Niektóre z nich to cenne pamiątki po zasłużonych proboszczach lub innych darczyńcach.

Najciekawsze tworzą zespół 13 ornatów i pięciu kap. Cztery ornaty uszyto w XIX w., w tym fioletowy z żółtą kolumną, jak informuje napis na podszewce został „przerobiony z innego” kosztem ks. Stanisława Kamińskiego w 1877 r. Kolejne cztery ornaty i jedna kapa pochodzą z pierwszej ćwierci XX w. Pozostałe pięć ornatów i cztery kapy powstały zapewne już w drugiej ćwierci XX w. Wśród wymienionych znalazły się paramenty z tkanin o wzorach, które mogły być wyprodukowane zarówno w manufakturach zachodnioeuropejskich, jak i polskich fabrykach włókienniczych. Charakteryzuje je historyzująca ornamentyka odwołująca się zwłaszcza do późnego gotyku, renesansu, baroku i rokoka. Część z nich wyróżnia się haftowaną dekoracją o wyraźnie liturgicznej ikonografii, jej poziom wskazuje na wykonawstwo rodzimych pracowni. Kilka szat, datowanych na pierwszą ćwierć XX w., ujawnia cechy secesyjne – haft ornatu żałobnego z zamieszczonymi na kolumnach inskrypcjami: „EIS / DOMINE” (przód ornatu), „REQUIEM / AETERNAM / DONA” (tył ornatu), żakardowa tkanina wszyta w boki ornatu zielonego o wzorze ze stylizowanych kolorowych kwiatów i żakardowy adamaszek płaszczka kapy fioletowej o sieciowym deseni utworzonym ze stylizowanych kartuszy zwieńczonych wolutami.

Donatorzy

O ofiarodawcach omawianych paramentów wiadomo niewiele. Większość z nich zapewne należy powiązać z fundacją Franciszka Sariusza Wolskiego, który nie tylko wznosił drewnianą świątynię parafialną, lecz także zadbał o jej odpowiedni wystrój i hojnie ją uposażył. Dwa ornaty zielone i jeden niebieski, podarowane kościołowi w 1876 r., pochodzą z fundacji bliżej nieznanego duchownego, kryjącego się pod inicjałami G.G. Dwa inne zostały sprawione kosztem miejscowych proboszczów – fioletowy przez ks. Stanisława Kamińskiego w 1877 r. i biały przez ks. Edwarda Gackiego w 1895 r. Ponadto ornat biały w kwiaty został „odnowiony” przez ks. Adama Stałę w roku 1934³⁴. Informują o tym stosowne napisy

³⁴ Paramenty te notują: *Katalog zabytków...*, s. 33 oraz M. Karkocha, *Zabytki epigrafiki w Rembieszycach z XV–XIX wieku*, „Studia Epigraficzne” 2016, t. VI, aneks, s. 56–57. Biogramy wzmiankowanych księży por. e a d e m, *Parafia Rembieszycy...*, s. 359, 361, 368 (tam dalsza literatura i źródła).

umieszczone na podszewkach paramentów, co nie znajduje jednak potwierdzenia w innych źródłach. Wprawdzie zachowane inwentarze wyszczególniają i opisują szaty liturgiczne, które można powiązać z konkretnymi zabytkami, nie odnotowują jednak czasu ich powstania ani tym bardziej nazwisk ich donatorów³⁵. Ponadto na wewnętrznej stronie niektórych paramentów widnieją numery inwentarzowe świadczące o tym, że były one niegdyś częścią większego zespołu³⁶.

* * *

Omówione paramenty stanowią cenne świadectwo historyczne, materialny dowód zainteresowań, gustu i możliwości finansowych zarówno duchowieństwa, jak i świeckich parafii pw. Świętych Piotra i Pawła w Rembieszycach. Mówią o wielkim przywiązaniu społeczeństwa do wartości religijnych, jego dbałości o odpowiednią oprawę liturgii kościelnej. Użyte do ich uszycia tkaniny oraz zdobiące je hafty mają wyjątkową wartość artystyczną, ilustrują kunszt dawnych rzemieślników, ale i dostarczają konkretnych informacji o kontaktach i wpływach, jakim ulegała kultura polska. Spuścizna ta wpisuje się w szerszy kontekst kulturowy, a opracowanie jej stanowi kolejny ważny krok w kierunku jego pełnego poznania.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Diecezjalne w Kielcach [ADK]

Akta konsystorskie parafii Rembieszyce 1818–1938, sygn. PR-6/2

Zbiór dokumentów dotyczących parafii i kościoła w Rembieszycach 1613–1899, sygn. II PR-IV/1

³⁵ Por. np. Inwentarz z 1790 r. (patrz wyżej przyp. 8) oraz Inwentarze z lat 1853, 1859, 1878 i 1899, ADK, Akta konsystorskie parafii Rembieszyce 1818–1938, sygn. PR-6/2, k. 110–132v, 240–248, 330–345v, 363–368v.

³⁶ Są to ornaty: różowy – N. 10; dwa zielone w kwiaty z fundacji X. G.G. – N. 23 i 26; fioletowy „przerobiony z innego kosztem ks. St. K. w r. 1877” z rekwizytami – N. 25; czerwony – N. 9 oraz niebieski – N. 17.

OPRACOWANIA

- Ackermann H.Ch., Otavská V., *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts*, Bd. I (*Bizarre Seiden*), Riggisberg 2000, Die Textilsammlung der Abegg-Stiftung, Bd. II.
- Adamczyk A., Wróbel T., *Kościół drewniany w województwie świętokrzyskim / Wooden Churches in the Świętokrzyskie Province*, Kielce 2010.
- Andrzejewska E., *Nieznane skarby kolegiaty kaliskiej*, [w:] *Kolegiata kaliska na przestrzeni wieków 1303–2003. Materiały z konferencji naukowej odbytej w Sanktuarium Świętego Józefa w Kaliszu z okazji Jubileuszu 700-lecia Parafii Kolegiackiej w Kaliszu, 6 listopada 2003*, red. G. Kucharski, ks. J. Plota, Sanktuarium Świętego Józefa, Kalisz 2004, s. 289–306, il. 1–16.
- Andrzejewska E., *Skarby z dawnej zakrystii. Zabytkowe szaty liturgiczne z Sanktuarium św. Józefa w Kaliszu*, katalog wystawy, Muzeum Okręgowe w Kaliszu, 5 października – 20 grudnia 2018, Kalisz 2018.
- Anusik Z., Karkocha M., *Obrazy Michała Stachowicza w kościele parafialnym w Rembieszycach*, [w:] *Acta Artis. Studia ofiarowane Profesor Wandzie Nowakowskiej*, red. A. Pawłowska, E. Jedlińska, K. Stefański, Łódź 2016, s. 195–211.
- Bender A., *Szaty liturgiczne z polskich pasów kontuszowych i z tkanin naśladowujących pasy kontuszowe. Stan i perspektywy badań*, [w:] *Architektura znaczeń: studia ofiarowane prof. Zbigniewowi Bani w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy dydaktycznej*, red. A.S. Czyż, J. Nowiński, M. Wiraszka, Warszawa 2011, s. 454–463.
- Bukowski W., *Katalog opatów jędrzejowskich*, [w:] *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. D. Olszewski, Kielce 1990, s. 179–[204].
- Chruszczyńska J., *Pasy kontuszowe z polskich manufaktur i pracowni w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1995.
- Galicka I., Sygietyńska H., *El Greco z Kosowa Lackiego*, Siedlce 2014, Biblioteka Nadbużańskiego Podlasia, t. IX.
- Galicka I., Sygietyńska H., *Nieznany obraz w Kosowie z serii franciszkańskiej El Greca*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1966, R. XXVIII, nr 3–4, s. 340–349.
- Galicka I., Sygietyńska H., *Przygoda z El Greco*, [w:] *Kosów Lacki. Studia i materiały z dziejów miejscowości*, red. A. Ziótek, t. VI, Siedlce 2011, s. 279–310.
- Hadamik C., Kalina D., Traczyński E., *Miasto i gmina Małogoszcz*, Kielce 2006 (seria: Dzieje i zabytki małych ojczyzn, red. R. Mirowski).
- Jolly A., Otavská V., *Seidengewebe des 18. Jahrhunderts*, Bd. II (*Naturalismus*), Riggisberg 2002, Die Textilsammlung der Abegg-Stiftung, Bd. III.
- Karkocha M., *Kościół parafialny w Rembieszycach jako przykład fundacji szlacheckiej*, [w:] *Sztuka w Świętokrzyskiem. Studia z historii kultury i sztuki w XIX i XX wieku*, red. J. Drażyk, P. Rosiński, H. Suchojad, Kielce 2019, s. 13–21.
- Karkocha M., *Obraz „Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny” w kościele parafialnym w Rembieszycach. Dzieje jednego zabytku*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 2, s. 273–283.
- Karkocha M., *Opis świątyni parafialnej w Rembieszycach z 1790 roku*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne” 2018, t. XIX, s. 139–150.
- Karkocha M., *Parafia Rembieszycy 1438–2012. Studium z dziejów społeczności lokalnej*, Łódź 2013.

- Karkocha M., *The painting „Assumption of the Blessed Virgin Mary” in the parish church in Rembieszyce. The history of one artefact*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2017, R. XVI, nr 3, s. 271–281.
- Karkocha M., *Zabytki epigrafiki w Rembieszyczach z XV–XIX wieku*, „Studia Epigraficzne” 2016, t. VI, s. 39–61.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. III (Województwo kieleckie), red. J.Z. Łoziński, B. Wolff, z. 3 (Powiat jędrzejowski), oprac. T. Przyppowski, Warszawa 1957.
- Königliches Kunstgewerbe-Museum zu Dresden. Stoffmuster des XVI.–XVIII. Jahrhunderts*, Hrsg. von E. Kumsch, Serie III, Dresden 1891.
- Mańkowski T., *Pasy polskie*, „Prace Komisji Historii Sztuki PAU” 1937–1938, t. VII, s. 101–218.
- Markowsky B., *Europäische Seidengewebe des 13.–18. Jahrhunderts*, Kunstgewerbemuseum der Stadt Köln, Köln 1976.
- Mironczuk R., *Arcydzieło El Greca „Ekstaza św. Franciszka”*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 2014, R. XI, nr 11, s. 153–168.
- Mironczuk R., *O obrazie „Ekstaza św. Franciszka” El Greca*, [w:] *El Greco. „Ekstaza św. Franciszka” z Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach*, red. nauk. A. Rotterdam, Warszawa 2014, s. 75–92.
- Radwan D., *Stachowicz Michał Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XLI, Warszawa–Kraków 2002, s. 327–331.
- Skarby diecezji włocławskiej*, katalog wystawy, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, VI 1991, Włocławek 1991.
- Stanilewicz K., *Inwentaryzacja zabytkowych paramentów na przykładzie zbiorów skarbcza bazyliki katedralnej (dawnej kolegiaty) w Łowiczu*, [w:] *Tekstylika w zbiorach sakralnych. Inwentaryzacja – konserwacja – przechowywanie*, red. H. Hryszko, A. Kwaśnik-Gliwińska, M. Stachurska, Warszawa 2013, s. 64–81, il. 1–14 na s. 342–346.
- Stanilewicz K., *Szaty liturgiczne – zasoby, stan zachowania, konserwacja*, [w:] *Konferencja Krajowa „Potrzeby Konserwatorskie Obiektów Sakralnych na przykładzie makroregionu łódzkiego – stan, zagrożenia i możliwości przeciwdziałania”*, Łódź, 9–10 grudnia 2005 r., red. J. Perkowski, B. Więcek, Konstantynów Łódzki 2005, s. 51–62.
- Stanilewicz K., *Szaty liturgiczne w sanktuarium św. Antoniego z Padwy*, [w:] *Miejsce, które ratuje. Prostota franciszkańska i rokokowa ekspresja w założeniu pielgrzymkowym w Ratowie nad Wkrą*, red. M. Wardzyński, Warszawa 2020, s. 175–185, il. 221–243 na s. 347–357.
- Stanilewicz K., *Technika wykonania i ornamentyka XVII- i XVIII-wiecznych tkanin europejskich na przykładzie zespołu szat liturgicznych dawnej kolegiaty w Łowiczu*, [w:] *O rzeczach pięknych. Rzemiosło artystyczne na przestrzeni wieków*, red. A. Bender, M. Wrześniak, Lublin 2015, Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego, t. CLXXX, s. 251–163, il. 1–8 na s. 397–400.
- Stanilewicz K., *Wartość artystyczna szat liturgicznych 2. połowy XIX i początku XX wieku – zarys problematyki*, [w:] *Inspiracje, metamorfozy, refleksje. Sztuka w Łodzi (7)*, red. K. Stanilewicz, Ł.M. Sadowski, A. Sumorok, Łódź 2017, s. 171–180.

- Taszycka M., *Pochodzenie tkanin typu „bizarre” w świetle analizy niektórych motywów dekoracyjnych*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1968, t. IX, s. 149–161, il. 108–112.
- Taszycka M., *Włoskie jedwabne tkaniny odzieżowe w Polsce w pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław 1971.
- Thornton P., *Baroque and Rococo Silks*, London 1962.
- Wiśniewski J., *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Jędrzejowskiem*, Marjówka 1930 (reprint: Kielce 2000).

NETOGRAFIA

- <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/272603> (dostęp: 20 VIII 2023).
- Parafialne skarby ukryte pod grubą warstwą kurzu. „Jesteśmy na początku poszukiwań”*, 10 VIII 2018, <https://tvn24.pl/wroclaw/smialowice-odkrycie-na-strychu-plebanii-ra860129-2334119> (dostęp: 15 VIII 2023).
- Skarby ukryte na strychu plebanii. Remont w Śmiałowicach przynosi niespodzianki*, 6 VIII 2018, <https://swidnica24.pl/2018/08/skarby-ukryte-na-strychu-plebanii-remont-w-smialowicach-przynosi-niespodzianki/> (dostęp: 15 VIII 2023).
- Skowron K., *Odkrycie na strychu klasztornym w Przemyślu*, „Kurier Rzeszowski”, 29 VI 2021, <https://kurierrzeszowski.pl/2021/06/29/w-przemyskim-klasztore-franciszanskim-odnaleziono-zabytkowe-rzezby-poznogotyckie/> (dostęp: 15 VIII 2023).

NOTKI O AUTORKACH

Dr hab. Małgorzata Karkocha, prof. UŁ – historyk i historyk sztuki, profesor w Katedrze Historii Nowożytnej w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Sekretarz czasopisma „Przegląd Nauk Historycznych” i serii wydawniczej „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica”. Członek Rady Naukowej ukraińskiego pisma „Konsensus”.

Zainteresowania naukowe: historia nowożytna powszechna XVI–XVIII w., dzieje kultury i sztuki XVI–XVIII w., Francja w dobie Wielkiej Rewolucji (1789–1799), prasa okresu stanisławowskiego, epigrafika, kampanologia.

malgorzata.karkocha@uni.lodz.pl

Dr Karolina Stanilewicz – historyk sztuki, adiunkt w katedrze Teorii i Historii Sztuki Akademii Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi. Członek Oddziału Łódzkiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Redaktor serii wydawniczej „Tkanina w Polsce”.

Zainteresowania naukowe: historia sztuki nowożytnej polskiej XVI–XVIII w., mecenat arcybiskupów gnieźnieńskich XVI–XVIII w., zabytkoznawstwo w zakresie rzemiosła artystycznego, ze szczególnym uwzględnieniem tkaniny artystycznej.

karolina.stanilewicz@asp.lodz.pl

ILUSTRACJE

1. Zespół zabytkowych szat liturgicznych z kościoła parafialnego w Rembieszycach. Fot. M. Karkocha, 2023

2. Ornat biały z haftowanymi kolumnami (haft: Polska, 2. połowa XVII w.?
tkanina: Francja?, 1750–1760). Fot. M. Karkocha, 2023

3. Ornat biały haftowany (Polska, koniec XVII – 1. połowa XVIII w.)
Fot. M. Karkocha, 2023

4. Ornat czerwony z kolumnami z pasa kontuszowego (tkanina boków:
Italia, około połowy XVII w.; pas kontuszowy: Stuck, 1767–1780)
Fot. M. Karkocha, 2023

5. Ornat biały (tkaniny: Francja?, 1700–1720). Fot. M. Karkocha, 2023

6. Ornat zielony (tkanina: Francja, 1735–1740). Fot. M. Karkocha, 2023

7. Ornat zielony (tkanina: Francja, 3. ćwierć XVIII w.)
Fot. M. Karkocha, 2023

8. Ornat fioletowy (tkanina: Francja, 1760–1770)
Fot. M. Karkocha, 2023

9. Ornat zielony ze stułą (tkanina boków: Niemcy, koniec XVIII w.)
Fot. M. Karkocha, 2023

10. Ornat niebieski (tkanina: XVIII w.). Fot. M. Karkocha, 2023

11. Ornat czerwony z kolumnami z pasa kontuszowego (pas kontuszowy: Słuck, 1767–1780). Fot. M. Karkocha, 2023

